

Renata BAŽOK

Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zavod za poljoprivrednu zoologiju
rbazok@agr.hr

SIGURNOST HRANE I ZDRAVLJE BILJA NA RAZINI EUROPSKE UNIJE I NACIONALNOJ RAZINI

Tradicionalni 64. Seminar biljne zaštite (veljača 2020. godine) održan je u međunarodnoj godini biljnog zdravstva pod motom „Zdravlje bilja za zdravlje ljudi” i pod pokroviteljstvom Hrvatskog predsjedanja Vijećem Europske unije i Ministarstva poljoprivrede. Plenarna sekcija „Sigurnost hrane i zdravlje bilja na EU i nacionalnoj razini” održana je u organizaciji Ministarstva poljoprivrede. Obuhvaćala je pet plenarnih izlaganja od kojih su četiri održali eminentni izlagači iz različitih tijela Europske unije, Međunarodne organizacije za zaštitu bilja (International Plant Protection Convention- IPPC) i Svjetske poljoprivredne organizacije.

Gospodin Ralf Lopian viši je suradnik u Ministarstvu poljoprivrede Finske i IPPC kontakt-osoba za Finsku te predsjedavajući Upravnog odbora Međunarodne godine biljnog zdravstva 2020., a održao je izlaganje s naslovom „**Međunarodna godina biljnog zdravstva 2020. – podizanje svijesti javnosti o važnosti biljnog zdravstva i potrebi brige o zdravlju bilja**”. Godina biljnog zdravstva prilika je da se najzad u povijesti podigne globalna svijest o tome kako zaštita zdravlja biljaka može pomoći okončanju gladi, smanjenju siromaštva, zaštiti okoliša i jačanju gospodarskog razvoja. U svom je izlaganju objasnio na nekoliko primjera zašto je bilo nužno proglasiti godinu biljnog zdravstva.

Razlozi zbog kojih je zdravlje biljaka u cijelom svijetu jako ugroženo jesu: smanjenje državnog financiranja znanstvenih istraživanja u području zaštite bilja; značajno povećan promet roba i usluga (u posljednjih 20 godina promet je povećan tri puta), a širenje invazivnih štetnih organizama upravo se odvija prometom biljnog materijala, korištenjem drvne ambalaže u kojoj se također prenose brojni štetnici drvenastih kultura; uništeni ekosustavi u kojima se novouneseni štetnici lakše šire te ne manje važne klimatske promjene zbog kojih neka područja postaju pogodna za razvoj štetnika koji se prije u tim područjima nisu mogli razvijati. Pritom je istaknuo nekoliko važnih invazivnih štetnika i bolesti zbog čijeg su širenja u nova područja ugrožene neke biljne vrste (u smislu biološke raznolikosti i/ili propadanja šuma), a ugrožena je i proizvodnja pojedinih kultura.

To je ilustrirao primjerom borove nematode (*Bursaphelenchus xylophilus* Steiner & Buhrer) koja bi u slučaju širenja po Europi mogla izazvati iznimno velike štete. Drugi je istaknut primjer azijska strizibuba (*Anoplophora chinensis* (Forster)). Vrsta je prvi put pronađena u Europi 2001. godine, a u Republici

Hrvatskoj pronađena je prvi put u rasadniku u Turnju kraj Zadra, 2007. godine. Kukac je prijetnja listopadnom drveću europskih parkova i šuma. Podrijetlom je iz Azije, a dosada je unesen u nekoliko država Europe i Sjeverne Amerike, gdje se ekonomske štete koje nastaju mjere milijunima eura. Do sada su ove vrste nađene samo u parkovima ili rasadnicima, ali lakoća njihove prilagodbe, nedostatak prirodnih neprijatelja i brzina širenja pokazuju da bi njihova pojava u šumama imala katastrofalne posljedice. Zaštitne mjere vrlo su ograničene jer kukci veći dio života provode zaštićeni u drvetu. Zbog toga je sprječavanje unošenja najviši prioritet, a s tim u svezi ključna je rana informacija o prisutnosti štetnika. Treći primjer bila je jesenska sovica (*Spodoptera frugiperda* JE Smith), važan štetnik kukuruza iz porodice sovica, koji potječe iz tropskog i subtropskog područja zapadne hemisfere. Dugo je štetnik bio prisutan samo u Americi, međutim u siječnju 2016. prvi je put uočen u centralnoj i zapadnoj Africi, a zatim se tijekom dvije godine proširio gotovo po cijelom afričkom kontinentu. Od 2018. godine štetnik se širi po Aziji, a posljednji podatci o širenju iz lipnja 2019. godine govore o njegovoj prisutnosti u Egiptu, što je dosad najbliže Europi. S obzirom na njegovo iznimno brzo širenje tijekom protekle tri godine, opravdana je sumnja i strah da bi štetnik mogao vrlo brzo stići u Europu gdje bi mogao prouzročiti velike štete na kukuruzu, ali i na drugim biljkama s obzirom na činjenicu da se gusjenice hrane s 80 biljaka domaćina. Jedan od važnih primjera je i bakterija *Xylella fastidiosa* koja izaziva velik broj različitih bolesti na mnogobrojnim biljkama domaćinima, a zaraza maslina na području talijanske regije Puglia dovela je do propadanja gotovo šest milijuna stabala maslina. Od prvih velikih šteta u Italiji 2013. do danas zabilježena je prisutnost bakterije u Francuskoj na ukrasnoj vrsti *Polygala myrtifolia*, na maslinama u Španjolskoj i na oleandru u Njemačkoj.

Zbog velikih šteta i opće zabrinutosti za poljoprivrednu proizvodnju na razini EU-a propisuju se vrlo stroge karantenske mjere da bi se spriječio ili barem odgodio unos karantenskih štetnih vrsta. Procjena je stručnjaka Svjetske organizacije za poljoprivredu i hranu (FAO) da gubitci u biljnoj proizvodnji na svjetskoj razini iznose oko 40 % vrijednosti proizvodnje, odnosno da je to vrijednost od 220 milijarda USD-a. S druge strane, za zadovoljenje potreba svjetske populacije nužno je postići povećanje proizvodnje od 60 %. Jednostavna računica govori da bi se značajno povećanje proizvodnje moglo ostvariti već kad bi se smanjile štete koje štetni organizmi izazivaju na biljkama, pa je u tom smislu godina biljnog zdravstva usmjerena i rješavanju najvažnijeg problema čovječanstva: osiguranju dovoljnih količina hrane.

Drugi je izlagač bio Roman Vagner, stručni suradnik u Europskoj komisiji zadužen za biljno zdravstvo koji je u svom izlaganju s naslovom „**Zakonodavstvo Europske unije u području biljnog zdravstva na pragu Međunarodne godine biljnog zdravlja – ključni izazovi**“ predstavio novo zakonodavstvo u području biljnog zdravlja, Uredbu (EU) 2016/2031 Europskog

parlamenta i Vijeća o mjerama za suzbijanje štetočina na bilju (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32016R2031>). Osvrnuo se u svom izlaganju na internacionalne i unutarnje izazove s kojima se susrećemo i s kojima se moramo suočiti te pronaći učinkovita rješenja. Jedan od izazova na međunarodnoj razini svakako je brza i precizna identifikacija štetnih organizama. S obzirom na manjak stručnjaka koji se bave identifikacijom i taksonomijom, tendencija je identificirati referentne laboratorije na području EU-a koji se bave identifikacijom pojedinih štetnih organizama. Tako možemo biti sigurni u ranu reakciju na unos novog štetnog organizma. Istaknuo je potrebu izrade planova za nepredviđene situacije s pojedinim štetnim organizmima te studija u kojima se simuliraju različite situacije povezane sa štetnim organizmima. Također je istaknuo potrebu da zakonodavci zajedno sa zainteresiranim stranama dobro rasprave i odluče se između mjera eradikacije i mjera ograničavanja (potiskivanja) za svaki štetni organizam. Planira se, dakle, intenzivnije uključiti zainteresirane strane, za što je nužno poboljšati komunikaciju. Istaknuo je ulogu Komisije za fitosanitarne mjere (CPM) koja je osnovana u skladu s člankom XII. Novog revidiranog teksta IPPC-a, odobrenoga 1997. godine, i služi kao upravljačko tijelo Konvencije. CPM se sastaje tijekom ožujka ili travnja svake godine u sjedištu FAO-a u Rimu, u Italiji, kako bi promovirao suradnju da bi se pomoglo u provedbi ciljeva IPPC-a. Komisija posebno:

- a) pregledava stanje zaštite bilja u cijelom svijetu
- b) utvrđuje aktivnosti kojima se osigurava kontrola širenja štetnih organizama na nova područja
- c) razvija i usvaja međunarodne standarde
- d) utvrđuje pravila i postupke za rješavanje sporova
- e) donosi smjernice za priznavanje regionalnih organizacija za zaštitu bilja i
- f) surađuje s međunarodnim organizacijama na pitanjima koja obuhvaća Konvencija.

Posljednjih godina Komisija za fitosanitarne mjere IPPC-a razvila je strateški okvir s ciljevima:

- a) zaštićuje održivu poljoprivredu i povećava globalnu sigurnost hrane kroz sprječavanje širenja štetnih organizama
- b) štiti okoliš, šume i biološku raznolikosti od štetnih organizama
- c) olakšava gospodarski i trgovinski razvoj poticanjem usklađenih znanstveno utemeljenih fitosanitarnih mjera
- d) razvija fitosanitarne kapacitete članova za postizanje prethodna tri cilja.

Usmjeravajući napore Konvencije na ove ciljeve, Komisija za fitosanitarne mjere IPPC-a namjerava:

- a) zaštititi poljoprivrednike od ekonomski razornih epidemija štetnika i bolesti

- b) zaštititi okoliš od gubitka raznolikosti vrsta
- c) zaštititi ekosustave od gubitka održivosti i funkcioniranja zbog posljedica invazije štetnih organizama
- d) zaštititi industriju i potrošače od troškova deratizacije ili iskorjenjivanja
- e) olakšati trgovinu međunarodnim standardima koji reguliraju sigurno kretanje biljaka i biljnih proizvoda
- f) zaštititi sredstva za život i sigurnost hrane sprječavanjem ulaska i širenja novih štetnih organizama u neku zemlju.

S obzirom na novo zakonodavstvo, Europska komisija organizirat će niz programa obrazovanja u razdoblju od 2020. do 2021. kroz radionice BTSF-a (*Better Training for Safer Food* – Bolja obuka za sigurniju hranu).

Također će u Finskoj od 5. do 8. listopada 2020. godine biti organizirana Međunarodna konferencija o zdravlju biljaka (<http://www.fao.org/plant-health-2020/events/events-detail/en/c/1250609/>).

Predstavnik Tajništva Međunarodne konvencije o zaštiti bilja (IPPC), **Mirko Montuori**, u svom je izlaganju „**Zaštita biljaka – zaštita života: podizanje svijesti o biljnom zdravlju ključno je za postizanje Agende UN-a 2030**” predstavio je najvažnije poruke Međunarodne godine zdravlja biljaka. To su:

1. očuvanje zdravih biljaka da bi se osiguralo postizanje ciljeva održivog razvoja
2. oprez prilikom unosa biljaka
3. sigurna trgovina
4. očuvanje zdravlja biljaka uz istodobno očuvanje okoliša
5. potreba investiranja u znanstvena istraživanja.

Također je predstavio niz aktivnosti koje će se 2020. odvijati u Europi u sklopu Međunarodne godine zdravlja biljaka (<http://www.fao.org/plant-health-2020/hr/>). U tu svrhu pripremili su raznovrstan i bogat promotivni materijal, u čijem su kreiranju svojim inovativnim pristupom sudjelovale pojedine članice Europske unije. Među ostalim, Međunarodnoj godini za zdravlje biljaka 2020. bit će posvećena kovanica od dva eura, poštanska marka i još mnogo toga.

Predstavnik Europske agencije za sigurnost hrane (EFSA, <http://www.efsa.europa.eu>), **Guiseppa Strancanelli**, u svom je izlaganju „**Uloga EFSA-e u osiguranju spremnosti EU-a za nove prijetnje zdravlju biljaka**” istaknuo važnost aktivnosti EFSA-e za EU u rješavanju novih izazova u zdravlju biljaka. Iznio je aktivnosti EFSA-e među kojima se ističe procedura (alati) za izradu procjene rizika za štetne organizme (horizon skeniranje, analiza štetnih rizika) i novi alat za provođenje programa nadzora, tj. informacijske kartice za nadzor i otkrivanje štetnih organizama, koje su pripremljene za 52 štetna organizma.